

- ΣΚΛΑΒΟΥΝΟΣ Γ.—Τὸ χρῶμα τῶν τριγῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. *"Ἡλιος*, τεύχη 136-140, 1946 καὶ Ἀνατομικὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔκδ. Γ' σ. 294, 468 καὶ 470.
16. SALZER.—Augendiagnose und Okkultismus, 1926, p. 42.
17. ΣΠΥΡΑΤΟΣ, Σ.—Τὸ μελανοφόρον σύστημα τοῦ ὀφθαλμοῦ. Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ, Ἀθῆναι, 1943.
18. WÜRDEMANN.—Hereditary reversion pigmentation of the Eyelid's with heterochromie. *Amer. Journ. of Ophthalm.* Ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Koby.
Ἡ ὑπόλοιπος βιβλιογραφία ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ Nordmann.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΠΡΟΣΕΔΡΟΥ ΜΕΛΟΥΣ

Κ. ΙΣΑΑΚΙΔΟΥ.—Οἱ ψεκασμοὶ τῶν ἐλαίων καὶ ἡ παραγωγὴ αὐτῶν*.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΒΑΛΛΗΝΔΑ.—Στοιχεῖα ὀργανωτικῶν ἀρχῶν παρ' ἀρχαίοις καὶ ἐξέλιξις αὐτῶν.

ΔΑΣΟΛΟΓΙΑ - ΒΟΤΑΝΙΚΗ.—Μικροσυστάδες κίτρινου ροδοδένδρου (*Rhododendron luteum Sweet*) εἰς Λέσβον¹ ὑπὸ Ἰ. Κ. Παπαϊωάννου**.
Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Ἰω. Πολίτου.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ, ΦΥΤΟΚΟΙΝΩΝΙΑΙ, ΕΔΑΦΟΣ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ, ΦΑΙΝΟΛΟΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ, ΤΟΣΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ, ΕΥΛΟΝ, ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΑΣΟΠΟΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ, Η ΠΑΡ' ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΘΑΜΝΟΥ, ΤΟ ΕΤΥΜΟΝ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΙΝΗΣ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ "ΑΓΟΥΓΔΙΟΥΡΑΣ",.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1948 συνηγητήσαμεν εἰς τὴν νῆσον Λέσβον τὸν ὑπὸ τὸ ἐπιχώριον ὄνομα «ἀγούγδιουρας» θάμνον *Rhododendron luteum Sweet* = *Rh. flavum* G. Don = *Azalea pontica* L. Τὸ κίτρινον τοῦτο ροδόδενδρον δὲν ἔχει εὐρεθῆ μέχρι τοῦδε ἐπὶ ἐλληνικοῦ ἐδάφους².

* Θὰ δημοσιευθῆ κατωτέρω.

** J. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, *Petits peuplements de Rhododendron luteum Sweet dans l'île de Lesbos.*

¹ Ἡ παρούσα μελέτη μετὰ τὴν ἀνακοίνωσίν της περιληπτικῶς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 3 Φεβρουαρίου 1949 ἐδημοσιεύθη διεξοδικώτερον εἰς τὸ περιοδικὸν «Τὸ δάσος» (τριμηνία Δ' τοῦ 1948 καὶ Α' τοῦ 1949, σ. 8-21), ὅπου καὶ ἐγένετο ἡ σχετικὴ μνεία.

² Τὴν μὴ ἐμφάνισιν τοῦ φυτοῦ τούτου ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐπεβεβαίωσεν ἡμῖν καὶ ὁ εἰδικῶς ἐπὶ τῆς χλωρίδος αὐτῶν ἀσχοληθεὶς κ. Reehinger.

I. Γεωγραφική εξάπλωσις.

Ὁ μέχρῃς ὕψους 4 μ. καὶ πλέον ἐκεῖ ἀναπτυσσόμενος φυλλοβόλος οὗτος θάμνος ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὸ ΒΔ μέρος τῆς νήσου, εἰς τὰς περιφερείας τῶν χωρίων Πτερούνας, Βατούσης, Χυδήρων, Παρχοίλων καὶ Ἀνεμώτιας, ἀνατολικῶς καὶ πλησίον τοῦ ὄρους Ὀρδυμνος, ἐπὶ ἐκτάσεως μήκους περίπου 10 καὶ πλάτους 7 χιλιομέτρων, ἀπὸ ὑψομέτρου 60 μ. παρὰ τὰ Παράκοιλα καὶ 180 εἰς Ρεῦμα Βούλγαρη παρὰ τὰ Χύδηρα μέχρι τοῦ ὑψομέτρου περίπου 760 μ. τῆς κορυφογραμμῆς Σελλάδια καὶ τῆς κορυφῆς Προφήτης Ἡλίας, ὡς ἐν τῷ συνημμένῳ χάρτῃ καταφαίνεται. Ἡ γενική του γεωγραφικὴ ἐξάπλωσις¹ εἶναι ὁ Κεντρικὸς καὶ Δυτικὸς Καύκασος μέχρις ὕψους 2100 μ., τὰ πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον ὄρη τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀσίας (Κολχίδος, Γεωργίας, Λαζιστάν, Ἀρμενίας, ἀπὸ δὲ 160-1500 μ. τοῦ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα Κεντρικοῦ καὶ Λαζικοῦ Πόντου καὶ Βιθυνίας) μέχρι καὶ τῆς ἔναντι τῆς Λέσβου Τροίας², ἡ ΝΔ. Ρωσία (Βολυνία) καὶ ἐν ἀπομεμονωμένον σημεῖον εἰς τὴν Γαλλικίαν τῆς Πολωνίας παρὰ τὸ Wola Zarezycka.

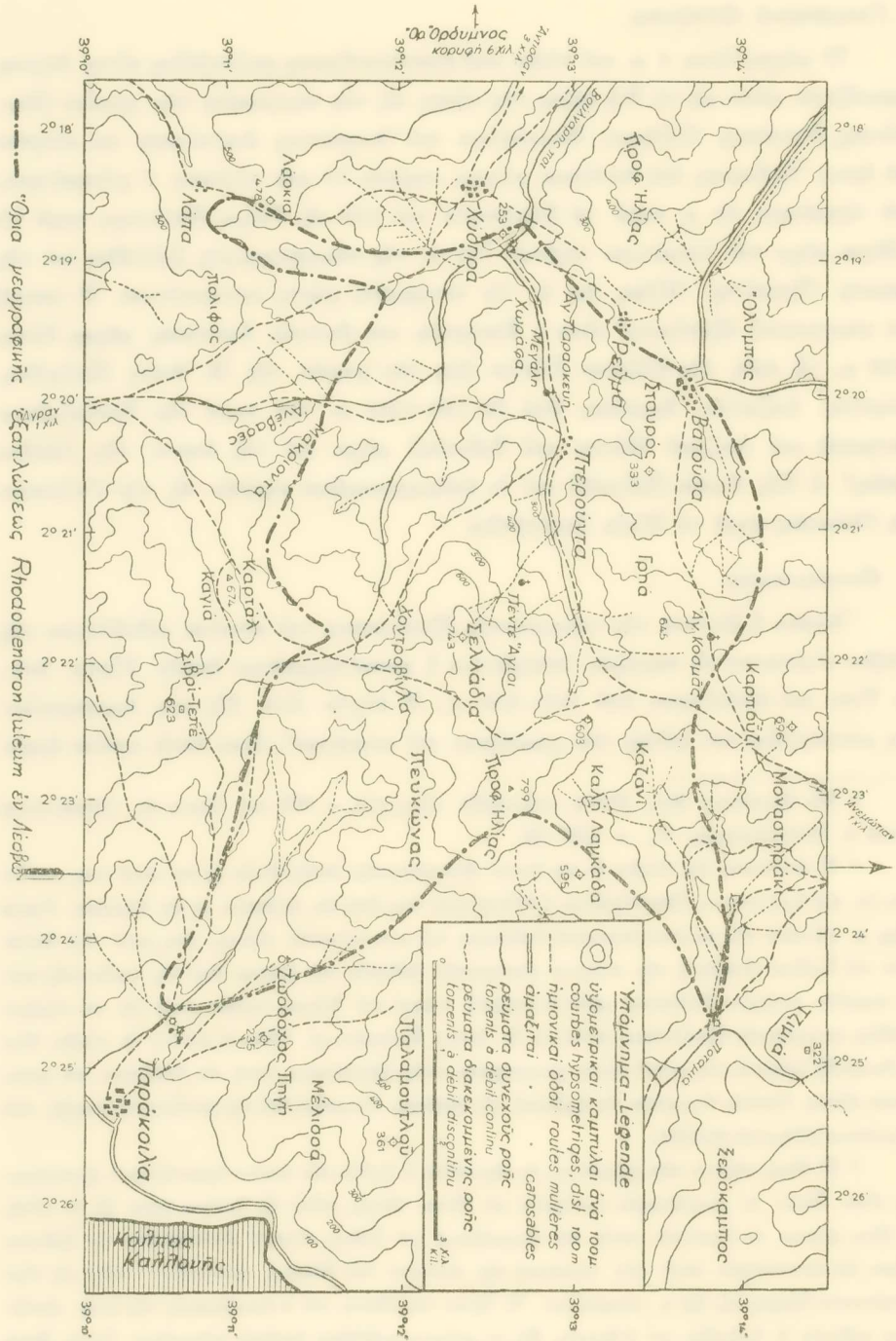
II. Φυτοκοινωνία.

Ἄπασα ἡ ἑκτασις τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ κιτρίνου ροδοδένδρου τῆς Λέσβου εὐρίσκεται εἰς περιοχὰς ὑπαρχόντων ἢ κατεστραμμένων δασῶν *Pinus brutia* Ten. καὶ ὑψηλότερον, ἀπὸ 500-600 μ., *P. nigra* Arn. Εἰς τὰς ἀμμοαργιλιώδεις μισγαγγείας καὶ κοίτας τῶν χειμάρρων καὶ ρευμάτων³, ὅπου κατὰ κανόνα ἐμφα-

¹ Ἴδὲ BOISSIER ED., *Flora orientalis* 1875, III, σ. 972 καὶ HEGI G., *Illustrierte Flora v. Mitteleuropa*, V₃, σ. 1627-28.

² Ἡ ἀπόσπασις τῆς Λέσβου ἐκ τῆς ἔναντι Μικρασιατικῆς ἀκτῆς ἔλαβε χώραν κατὰ τοὺς γεωλόγους (L. DE LAUNNAY, *Description Géologique des îles de Mételin et de Thasos*. Paris 1899, p. 28) κατὰ τὴν παλαιότερτογενῆ διάπλασιν τοῦ τεταρτογενοῦς αἰῶνος, ἦτοι κατὰ τὴν Καλάβριον καὶ Σικελίον ἐποχὴν ἢ τὴν τετάρτην μεσογειακὴν βαθμίδα τοῦ Suess. Πρὸ τῆς γεωλογικῆς ταύτης περιόδου ὑπῆρχεν ἀδιάκοπος φυτογεωγραφικὴ συνοχὴ τοῦ θάμνου τούτου μετὰ τῆς καὶ σήμερον μεγάλης γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως αὐτοῦ εἰς Μ. Ἀσίαν, Καύκασον κλ. Ὅθεν ἡ ἀζαλέα ἐν Λέσβῳ δέον νὰ θεωρηθῆ λείψανον τῆς μεγαλυτέρας γεωγραφικῆς αὐτῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὴν διάπλασιν τοῦ τριτογενοῦς αἰῶνος. Γενικῶς θεωρεῖται ὡς λείψανον τῆς ποντικῆς Χλωρίδος ἀπὸ τῆς γαιολογικῆς ἐποχῆς τῶν παγετώνων (Glacial-Relikt).

³ Τὸ ὕδωρ πάντων τῶν ρευμάτων, εἰς τὰς κοίτας ἢ ὄχθας τῶν ὁποίων ἐμφανίζεται ὁ ἀγούργιδουρας εἶναι ὄξινον (κ. ξηρογάκαδα = ρεύματα με ὄξινον ὕδωρ), οὐδὲν δὲ ἐνυδρον ζῆον ζῆ ἐν αὐτῷ. Τὸ ὕδωρ φέρεται ὡς λαματικὸν κατὰ τῆς ψαμμιάσεως καὶ λίθων, εἶναι δ' ἀκατάλληλον δι' ἄρδευσιν κήπων, ὡς καταστρέφον κατὰ τοὺς κατοίκους τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους, μεταβάλλον τοῦτο εἰς λίαν λεπτόκοκκον ἔδαφος, εἰς τὴν κ. «πασπάλην». Τὸ ὄξινον τοῦ ὕδατος καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῆς ζωῆς προέρχεται πιθανῶς ἐκ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος. Εἰς τὰ ρεύματα καθιζάνει ἐρυθρὸν σιδηροῦχον Ἴζημα. Κατὰ τοὺς κατοίκους τὸ ὕδωρ περιέχει «στυπηρίαν».

νίζεται, ἀποτελεῖ σχεδὸν ἀμιγεῖς μικροσυστάδας, ἐνιαχοῦ μετὰ ὀλίγων *Pteris aquinana* L., *Inula viscosa* Ait., *Nerium oleander* L., *Salix fragilis* L., *Arbutus unedo* L. (εἰς θέσιν Καλὴν Λαγκάδαν Ἀνεμωτίας μετὰ πολλῆς *A. unedo*). Ἐπὶ ὀλιγότερον ὑγρῶν ἔδαφῶν συμφύεται μετὰ *Osyris alba* L. Ἀμέσως παρὰ τὰς ἐμβαθύνσεις τοῦ ἔδάφους, ὅπου συνήθως ἐπωφελουμένη τὴν ὑγρασίαν φύεται, καλύπτει τὸ ἔδαφος συνεχῆς, ἰδίως μετὰ πυρκαϊᾶν ἐμφανιζομένη, χλωρὸς ἐκ *Cistus villosus* L., καὶ *Cistus salviaefolius* L. μετ' ἀραιότερων *Quercus coccifera* L., *Osyris alba* L., *Juniperus oxycedrus* L. καὶ *Cytisus species*. Εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη, ὅπου ἡ *Pinus nigra* Arn., ἡ ἀζαλέα φύεται καὶ ἐπὶ σχισμῶν βράχων μετ' ἀραιῶν *Pistacia terebinthus* L., *Rhus coriaria* L., *Rhamnus rupestris* Scop., *Prunus prostrata* Loisel. var. *discolor*, *Pirus amygdaliformis* Vill., *Hedera helix* L. Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐξαπλώσεως τῆς εὐρίσκονται ἐπίσης *Quercus Aegilopos* L., *Q. pubescens* W., *Q. cerris* L., ὀλίγη *Q. infectoria* Oliv. καὶ *Castanea vesca* Gaertn.

III. Ἔδαφος, κλίμα.

Τὰ πετρώματα, ἐξ ὧν προέρχεται τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ φύεται τὸ ὑπ' ὄψιν φυτὸν κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ De Launpny γεωλογικὸν χάρτην τῆς νήτου (*La géologie des îles de Mételin (Lesbos), Lemnos et Thasos, Paris 1898, pl. II.*) ἀνήκουν εἰς τὰ νεώτερα ἠφαιστειογενῆ πετρώματα. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ λαβραδορίτας μὲ αὐγίτην καὶ ὀλιβίνην, ἀπὸ ἀνδেসίτην τοῦ μαύρου μαρμαριγίχ μετὰ κεροστίλβης καὶ αὐγίτου καὶ ἀπὸ ἀνδеситικὸν τόφον¹. Τὰ πλησιέστερα κλιματικὰ στοιχεῖα τῆς περιοχῆς τῆς ποντικῆς ἀζαλέας εἰς Λέσβον εἶναι τὰ τῆς Μυτιλήνης. Αὕτη ὅμως εὐρίσκειται ἔξω τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ὑπ' ὄψιν θάμνου καὶ δὴ χαμηλότερον (παραθαλασσίως) καὶ εἰς θερμότεραν καὶ ξηροτέραν θέσιν. Παραβάλλοντες τὸ τοπικὸν κλίμα τῶν ὑγρῶν καὶ δροσερῶν ἐκθέσεων καὶ κοιλάδων τοῦ βορείου μέρους τῆς Λέσβου πρὸς τὸ κλίμα τῶν νοτίως τοῦ Εὐξείνου Πόντου χωρῶν καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐξαπλώσεως τοῦ θάμνου καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτος ἀναπτύσσεται εἰς τὰς ὑψηλοτέρας καὶ συγχρόνως ὑγροτέρας περιοχὰς τῆς δασικῆς διαπλάσεως τῶν ἀειφύλλων πλατυφύλλων (*Lauretum*), εἰς τὴν δασικὴν διάπλασιν τῶν φυλλοβόλων δισῶν (*Castanetum, Fagetum*) καὶ εἰς ἔτι ὀλίγον ψυχρότερον κλίμα².

¹ Τὸ τελευταῖον τοῦτο πέτρωμα προσδιωρίσθη ὑπὸ τοῦ κ. Μαραβελάκη, εἰς ὃν ἐκφράζομεν εὐχαριστίας καὶ διότι ἔθεσεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

² Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ παρουσία τῆς ποντικῆς ἀζαλέας εἰς τὰ ἠπειρωτικὰ κλίματα τῆς ΝΔ Ρωσίας καὶ εἰς τὴν Πολωνίαν, ὅπου (εἰς τὴν Πολωνίαν) ὅμως ἐμφανίζεται ὡς ὑπόρροφος, ἦτοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς *P. silvestris*.

IV. Φαινολογικαὶ παρατηρήσεις.

Ὁ ἀγούγιουρας τῆς Λέσβου ἀνθίζει περὶ τὰς 20 Μαρτίου μέχρι ἀρχῶν Μαΐου (Εἰκ. 1). Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἀρχίζουν τὰ φύλλα νὰ προσλαμβάνουν

Εἰκ. 1.— Κλάδος μετὰ φύλλον καὶ ἀνθέων τοῦ *Rhododendron luteum* SWEET. $\frac{1}{2}$ τοῦ φυσικοῦ μεγέθους.

ῥαῖον ἐρυθρὸν καὶ κίτρινον χρῶμα ἀποπίπτοντα κατὰ Νοέμβριον ἕως τέλη Δεκεμβρίου. Οἱ καρποὶ ὠριμάζονται κατὰ Νοέμβριον, ὅποτε ἀνοίγουν καὶ ἀποπίπτουν τὰ σπέρματα μέχρι τέλους Νοεμβρίου. Τὸν Δεκέμβριον ἀποπίπτουν καὶ οἱ καρποί.

V. Τοξικαὶ ιδιότητες.

Ὡς γνωστὸν πολλὰ ροδόδενδρα, ὡς π. χ. τὸ *Rhododendron ponticum* L., καὶ ἄλλα εἶναι τοξικά, διότι περιέχουν τὴν δηλητηριώδη οὐσίαν *Andromedotoxin* (Hegi, σ. 1629, l. c.). Κατὰ τοὺς κατοίκους τῆς Λέσβου ἢ ἀζαλέα, ἣτις εἶναι ἐπίσης ἐν φυλλοβόλον ροδόδενδρον (*Rh. flavum* Don = *Rh. luteum* Sweet), ἔχει πάντα τὰ ὄργανα δηλητηριώδη. Πολλὰ κατοικίδια ζῶα δηλητηριάζονται κατ' ἔτος, ἂν φάγωσι πολὺ ἢ ἂν δὲν προληφθῇ ἡ διάσωσις των διὰ διαφόρων πρακτικῶν ἀντιδότην. Καταλαμβάνονται ὑπὸ μέθης καὶ πίπτουν χαμαὶ ἐξάγοντα ἀφροὺς ἐκ τοῦ στόματος μετὰ σπασμῶν. Ἄν πῖον ὕδωρ, ἀποθνήσκουν ἀμέσως ὅπωςδῆποτε.¹ Ἰδιαιτέρως ὁμως βλά-

¹ Διηγῶνται ὅτι ὄρνιθες φαγοῦσαι ἄνθη ἐδηλητηριάσθησαν καθὼς καὶ παιδιά ἀπομυζήσαντα νέκταρ ἐκ τῶν ἀνθέων. Λόγω τοῦ μακροῦ καὶ λεπτοῦ σωλήνος τῆς στεφάνης τῶν ἀνθέων αἱ μέλισσαι δὲν δύνανται νὰ ἀπομυζήσουν τὸ νέκταρ, καίτοι πολλαχοῦ ἀναφέρεται ὅτι εἰς Πόντον τὸ μέλι ἐκ τῆς ποντικῆς ἀζαλέας εἶναι βλαβερόν. Κατ' ἄλλους τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ *Rhododendron ponticum* ἢ καὶ ἐκ τῶν δύο, διότι πολλαχοῦ συμφύονται (Μπασκιάδου, Τὸ μαινομένο μέλι, Ἄρχετον Πόντου, 1939). Πρόκειται περὶ τοῦ μαινομένου μέλιτος τοῦ Στράβωνος (XII, 448, 12), τοῦ Πλινίου (XXI, 13,

πτει τὰς αἴγας, αἵτινες ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πρόβατα καὶ τοὺς βοῦς, οἵτινες συνήθως, ἀν δοκιμάσουν ὀλίγον καὶ ὑποφέρουν, ἀποστρέφονται τὸ φυτὸν τοῦτο, τρώγον συχνότερον ἀγούγδιουρα. Αἱ αἴγες, ὡς γνωστόν, τρέφονται κατὰ προτίμησιν ἐκ φύλλων κλάδων τῶν θάμνων καὶ τῶν δένδρων, ἐνῶ οἱ βόες καὶ τὰ πρόβατα κυρίως ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χόρτων. Ἐνεκα ἀκριβῶς τῆς βλαπτικῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀγούγδιουρα ἰδίως ἐπὶ τῶν αἰγῶν ὠνομάζετο ὁ θάμνος οὗτος εἰς Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα «αἰγόλεθρον».

VI. Τὸ ξύλον καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Τὸ ξύλον τοῦ εἶναι λευκοκίτρινον, ἄνευ ἐγκαρδίου, ἀγγειόστικτον¹ καὶ ἄνευ ἐμφανῶν ἐντερειωτίων ἀκτινῶν (Εἰκ. 2). Αὐταὶ μάλιστα εἶναι ὄραταὶ μακροσκοπικῶς. Ἡ κατὰ πάχος αὐξήσις εἶναι μικρά. Ὁ φλοιὸς εἶναι λεπτότατος ὡς ἀπολεπιζόμενος κατὰ μικρὰ λέπια καὶ ἀποπίπτων κατ' ἔτος σχεδόν. Μέχρι 15 ἐτῶν εἶναι ἐρυθρόφαιος, εἶτα καθίσταται περισσότερον φαιός. Τὰ τότε μεγαλύτερα λέπια ἀποπίπτοντα ἀφήνουν κιτρινεύθρους κηλίδας. Δίδει ταχέως πολλήν, ἀλλὰ μὴ διαρκοῦσαν φλόγα, χρησιμοποιεῖται δὲ κυρίως ὡς καύσιμος ὕλη. Αἱ ἐκ τῶν ἀφθόνων καὶ ταχέως αὐξανόμενων πρεμονοβλαστημάτων αὐτοῦ «βέργαι» χρησιμοποιοῦνται ὡς «καπινόβεργαι», ὡς «φασου-

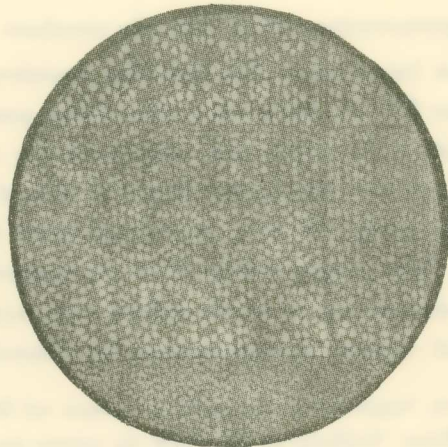
45) καὶ ἄλλων συγγραφέων τῆς Ἀρχαιότητος, ὅπερ φαγόντες οἱ μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος ἐμεθύσθησαν ἢ κατελήφθησαν ὑπὸ μανίας (Κύρου Ἀνάβασις, 48. 20). Κατὰ τὴν γνώμην μας στηριζομένην εἰς ἐρεῦνας ἐν Ἑλλάδι καὶ μεταξὺ τῶν ἐκ Πόντου προσφύγων τὸ μαινόμενον μέλι πιθανώτατα προήρχετο καὶ προέρχεται καὶ σήμερον ἀκόμη, ὀνομαζόμενον *αελη-μπάλ* ἢ *αἰζι-μπάλ* ἢ *ζανόν μέλι* ἢ *παλαλόν μέλι* ἢ *παλαλόν* (= παλαβόν) *μέλι*, οὐχὶ ἐκ τῶν ἀνθέων, ἀλλ' ἐκ μελιτώματος κ. *μελιτώρας* ἢ *μέλουρας* τοῦ θάμνου. Ἄν προέρχεται ἐξ ἀνθέων, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι τὰ ἄνθη μαραίνονται ἔνεκα τῆς μεγάλης ξηρασίας ἢ τῶν πολλῶν βροχῶν, ὅποτε αἱ μέλισσαι δύνανται ν' ἀπομυζήσουν ἐξ αὐτῶν τὸ νέκταρ, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τὸ νέκταρ τῆς *σφάκας* (*Phlomis fruticosa* L.), ὅπερ ἀπομυζοῦν αἱ μέλισσαι μόνον, ὅταν περὶ τὸ τέλος τῆς ἀνθοφορίας μαρανθοῦν τὰ ἄνθη, ὡς διεπίστωσεν ὁ συγγραφεύς. Τὸ φυτὸν εἶναι ἰδιαίτερος δηλητηριῶδες τὴν ἄνοιξιν, ἰδίως τὰ ἄνθη καὶ οἱ μάλιστα ἐκπτυσσόμενοι ὀφθαλμοί, ὀλιγώτερον δὲ τὸ φθινόπωρον. Καθ' ἡμᾶς τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μεγάλης ἐκκρίσεως τὴν ἄνοιξιν ὑπὸ τῶν πυκνοτάτων ἀδενοφόρων τριχῶν τῶν ἀνθέων καὶ τῶν ποδίσκων αὐτῶν τοξικῆς κολλώδους οὐσίας. Ἐπίσης καὶ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῶν φύλλων φέρει ἀδενοφόρους τρίχας. Μετὰ τὴν ἄνοιξιν οἱ ἀδένες ἀποξηραίνονται ἢ καὶ ἀποπίπτουν. Δηλητηριωδέστερα εἶναι τὰ ἐπὶ ἐπιπολαίου ἐδάφους φυτὰ, ἰδίως τὰ ἐπὶ τοῦ πετρώματος «πωριοῦ». Περιέργως καὶ ὁ ἄλλως ἀβλαβὴς διὰ τὰ ζῶα θάμνος *Osyris alba* L., ἐπιχωρίως ὀνομαζόμενος *φρουκαλοῦδι*, ἀποβαίνει δηλητηριώδης, ὅταν συμφύεται μετὰ τοῦ κιτρίνου ροδοδένδρου, ἰδίως τὴν ἄνοιξιν. Τοῦτο ἀποδίδομεν εἰς τὴν ἀπόπλυσιν ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ στάλαξιν ἐπὶ τοῦ θάμνου τῆς εἰς τοὺς ἀδένας τῶν φύλλων, τῶν ἀνθέων καὶ βλαστῶν τοῦ ροδοδένδρου σχηματιζομένης δηλητηριώδους οὐσίας.

¹ Τὰ μεγαλύτερα ἀγγεῖα τοῦ ἔαρινοῦ ξύλου ἔχουν διάμετρον μέχρι 0,320 χιλιοστομ., ἐνῶ τὰ μικρότερα τοῦ φερινοῦ ξύλου 0,087 χιλιοστ.. Οἱ ἐτήσιοι δακτύλιοι δυσκόλως διακρίνονται. Τὸ εἰδικὸν βᾶρος τοῦ ξηροῦ εἰς τὸν ἀέρα ξύλου τοῦ ἀγούγδιουρα εὔρομεν 0,64.

λόβεργαι» και μετὰ τῶν φύλλων, ὡς ἀσαπεῖς, πρὸς κατασκευὴν τῆς ὀροφῆς, ἐφ' ἧς ρίπτεται χῶμα (ἢ πασάλη) τῶν προχείρων ἀγροτικῶν κατοικιῶν (τῶν νταμιῶν). Τὰ εὐώδη ἄνθη του ἀποτελοῦν τὸ κύριον στόλισμα τῶν ἐπιταφίων κατὰ τὸ Πάσχα.

VII. Αἰσθητικὴ καὶ δασοοικονομικὴ σημασία.

Ἡ παρουσία τῆς ποντικῆς ἀζαλέας εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν πέντε χωρίων τῆς Λέσβου εἶναι λίαν ὀχληρὰ διὰ τοὺς κατοίκους ἕνεκα τῶν κινδύνων, οὓς διατρέχουν

Εἰκ. 2.— Μικροφωτογραφία ἐγκαρσίας τομῆς ξύλου τοῦ *Rhododendron luteum* SWEET εἰς Λέσβον.

Μεγέθυνσις περίπου 1×30 .

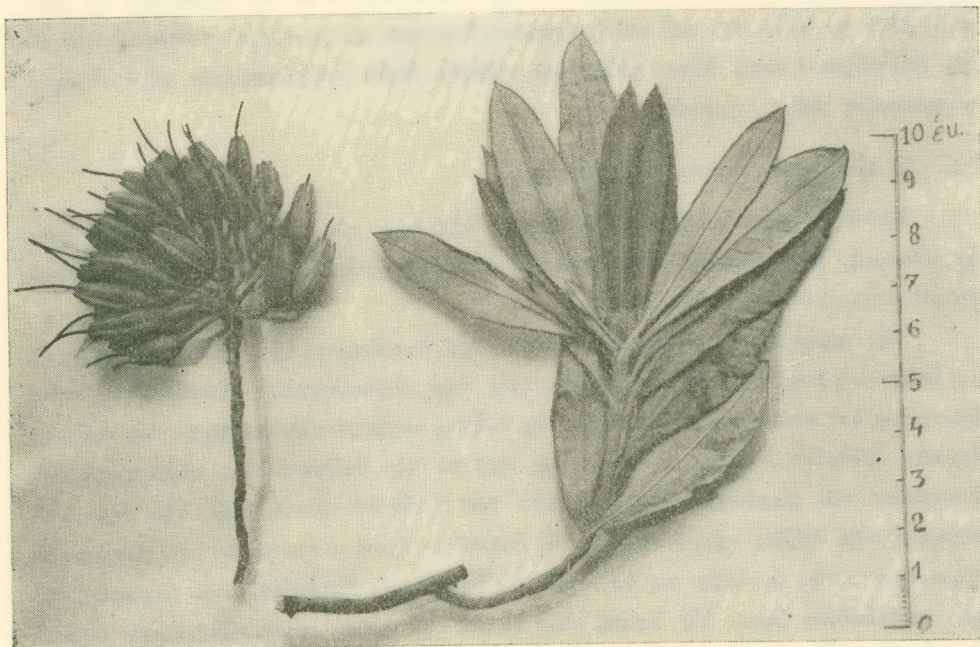
τὰ ζῳὰ των. Ὅμιλοῦν ὁμως μετ' ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸ ἄρωμα καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν ἀνθέων αὐτοῦ. Εἶναι πράγματι κατὰ τὴν ἀνθησιν εἰς τῶν ὠραιότερων, ἂν μὴ ὁ κάλλιστος, τῶν ἐλληνικῶν θάμνων. Καλλιεργεῖται, ὡς γνωστόν, ὡς καλλωπιστικὸν φυτόν, καθὼς καὶ διασταυρώσεις αὐτῆς μετ' ἄλλων εἰδῶν ροδοδένδρου. Εἰς δροσερὰ ἀργιλοαμμώδη καὶ μετὰ χωμάδος ἐδάφη καὶ εἰς τὸ ἀρμόζον κλίμα θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν πρέπουσαν θέσιν εἰς τὰ ἐλληνικὰ πάρκα. Τόσον ὅμως ἢ διὰ μοσχευμάτων, ὅσον καὶ ἢ διὰ τῶν μικροτάτων αὐτοῦ σπερμάτων καλλιέργεια ἀπαιτεῖ ἰδιαιτέρας φροντίδας, αἵτινες μόνον ὑπὸ τῶν ἀνθοκόμων εἶναι δυνατὸν ν' ἀναληφθῶσι.

Τούτου ἕνεκα καὶ ὡς ἐκ τῆς θαμνώδους μορφῆς του ἀπὸ δασοπονικῆς ἀπόψεως παρουσιάζει μικρὸν ἐνδιαφέρον. Μόνον ἢ φύτευσις εἰς καταλλήλους τόπους ὁμάδων νεοφύτων ἀζαλέας προερχομένων ἐκ φυσικῶν ἀναγεννήσεων θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἐκτάσεις, ἃς θὰ ἠθέλομεν νὰ προστατεύσωμεν ἐκ τῆς βοσκῆς. Πυκναὶ ἀναγεννήσεις εὐρίσκονται μόνον εἰς περιοδικῶς κατακλυζομένας ἀργιλοαμμώδεις, χουμώδεις κοίτας ρευμάτων.

VIII. Ἡ *Azalea pontica* L. εἶναι ὁ εὐώνυμος καὶ τὸ αἰγόλεθρον παρ' Ἀρχαίοις.

Ἡ ὕπαρξις παρὰ τὸν Ὀρδουμον τῆς ποντικῆς ἀζαλέας λύει καὶ τὸ αἶνιγμα τοῦ περιφήμου δηλητηριώδους διὰ τὰ ζῶα «εὐωνύμου» τοῦ Θεοφράστου (Περὶ φυτῶν ἱστορ. III, 18, 13) καὶ τοῦ Πλινίου (Hist. Natur. XIII, 22), ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο τι, συμφώνως τῇ ἐπιτυχεῖ, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, περιγραφῆ τοῦ θάμνου ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἢ ἡ *Azalea pontica* L., καὶ οὐχὶ ὁ *Evonymus europaeus* L., ὡς νομίζεται μέχρι τοῦδε.

Ὁ τελευταῖος οὗτος θάμνος, ὡς διεπίστωσεν ὁ συγγραφεὺς κατόπιν πολλῶν

Εἰκ. 3.— Καρποὶ καὶ κλάδος μετὰ φύλλον τοῦ *Rhododendron luteum* SWEET.

ἐπιτοπίων ἐρευνητῶν δὲν ἀπαντᾷ οὐδαμοῦ ἐπὶ τῆς Λέσβου. Τὰ φύλλα του εἶναι ἐλαφρῶς δηλητηριώδη, οἱ δὲ καρποὶ του ἀπλῶς καθαριστικοί, οὐχὶ ὅμως δηλητηριώδεις. Τὰ φύλλα του δὲν εἶναι λογοσειδῆ ὡς τὰ τῆς ἀζαλέας, «figura vero» κατὰ Πλίνιον. Πρὸ παντός δὲ ὁ καρπὸς του δὲν εἶναι «ἐμφερῆς τὴν μορφήν μετὰ τοῦ κελύφους τῷ τοῦ σησάμου λοβῷ.» (Εἰκ. 3). Ὁ Θεόφραστος πλανᾶται μόνον περιγράφων τὸν καρπὸν τετράπλευρον, ἐνῶ εἶναι πεντάπλευρος. Ὁ Πλίνιος περιγράφει ἀκριβέστερον τὸν καρπὸν, ὡς τετράγωνον δὲ μόνον τὰ σπέρματα δίδει, «fert siliquas sesames, intus granum quadriangula figura, spissum».

Οὕτως ἀποκαθίσταται πλήρως καὶ ἡ ὀρθότης ὁλοκλήρου τοῦ περὶ «εὐωνύμου»

κειμένου του Θεοφράστου, δι' ὃ πάντες οἱ σχολιασταὶ καὶ ἐκδότηι ἐπέριπτον αὐτῷ σύγχυσιν. Ἀποδεικνύεται ἐπίσης ὅτι ἡ «*τετραγωνία*» τοῦ Θεοφράστου εἶναι ὁ *Enonymus europaeus* L., ὅστις πράγματι ἔχει ξύλον τετραγωνικῆς τομῆς καὶ εἶναι «*ὀψιμαρτότερος σχεδὸν πάντων*» (III, 4, 6) καὶ οὐχὶ ὁ σπανιότερος ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἴσως ἄγνωστος τῷ Θεοφράστῳ, *Enonymus latifolius* Mill., ὡς σήμερον παραδέχονται. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τοῦ φυτοῦ «*εὐώνυμος*» ἐδόθη κατ' εὐφημισμὸν, ἔνεκα τῶν ὀλεθρίων αὐτοῦ ἰδιοτήτων ἐπὶ τῶν ζώων.

Διὰ τῆς εὐρέσεως τῆς ποντικῆς ἀζαλέας εἰς Λέσβον καὶ γνώσεως τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἡ ὀνομασία αὐτῆς «*αἰγόλεθρον*» ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ τῇ Ποντικῇ (Πλίνιος XXI, 13, 44) καὶ ἡ σημερινὴ ὀνομασία αὐτῆς «*σάρα-γούδα*» (=κίτρινον δηλητήριο) κατὰ Μπασιτιάδην καὶ «*ἀβουὺλ-ότοῦ*» (=φαρμακερὸν χόρτον) κατὰ πληροφορίας τοῦ συγγραφέως.

IX. Τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ἀγούδιουρας¹.

Κατὰ τὸ λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, τόμ. I., τὸ ἔτυμον τῆς λέξεως ἀγούδουρας, ἀναφερομένης μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τὸ φυτόν ὑπέρικον τὸ οὔλον (*Hypericum crispum* L.) εἶναι ἄγνωστον.

Τὴν γνώμην τοῦ συγγραφέως, ὅτι ἡ λέξις ἀγούδουρας ἔχει σχέσιν μὲ τὸ δέρω (=ἐκδέρω), ἐθεώρησε πιθανὴν ὁ καθηγητῆς τῆς γλωσσολογίας κ. Ἀνδριώτης, ὅστις ἐρωτηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον βουδόρος, ἀφήσας εἰς τοῦτον τὴν ἐπίλυσιν τῶν σημασιολογικῶν δυσκολιῶν τῶν παρουσιαζομένων μεταξὺ τοῦ ἐπιθέτου τούτου καὶ τῆς σημερινῆς σημασίας τῆς λέξεως «*ἀγούδουρας*». Αἱ δυσκολίαι ὅμως αὗται κατὰ τὸν συγγραφέα παρακάμπτονται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς βλαπτικὰς ἐπιδράσεις τοῦ ὑπέρικου ἐπὶ τῶν κατοικιδίων ζώων. Τὰ λευκά, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ μαῦρα αἰγοπρόβατα, ἂν φάγουν ἀγούδουραν (*Hypericum crispum* L.), πράγμα ὅπερ συμβαίνει συχνά, πρήσκονται. Οἱ βόες δὲν τρώγουν, ἂν ὅμως ἀναγκασθῶν νὰ φάγουν, ἀποθνήσκουν κατὰ Γεννάδιον (Φυτ. Λεξ.), κατὰ παρατηρήσεις δὲ τοῦ συγγραφέως καὶ αἱ λευκαὶ αἴγες καὶ τὰ λευκά πρόβατα καὶ αἱ λευκαὶ κηλῖδες, οὐχὶ δὲ αἱ μαῦραι, τῶν λευκομαύρων προβάτων καὶ αἰγῶν ὑφίστανται ἐξελκώσεις καὶ εἶτα ἐκδορὰς δι' ἀποξέσεως, ἔνεκα τοῦ φοβεροῦ κνησμοῦ, ὃν αἰσθάνονται τὰ ζῶα. Ὅθεν διὰ τὸ ὑπέρικον τὸ δέρω εἶναι δυνατόν νὰ σημαίνῃ καὶ ἐκδέρω καὶ βασανίζω.

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον συνθετικὸν τῆς ἀρχικῆς λέξεως βουδόρος δι-

¹ Ἴδὲ καὶ HERN. STEPHANO: Thesaurus Linguae Graecae, III, σ. 2534-35 καὶ LIDDEL-SCOTT: Μέγα Λεξ. τῆς Ἑλλ. Γλώσσης.

στανται αἱ γνῶμαι. Κατὰ Wilamowitz (Hesiodus Erga, Berlin 1928) ἡ εἰς τὸν Ἡσίοδον στ. 502, ἦτοι κατὰ τὸν 7^{ον} π. Χ. αἰῶνα, ἀπαντῶσα τὸ πρῶτον λέξις βούδορος, «Μῆνα δὲ Ληγιῶνα, κακ' ἤματα, βούδορα πάντα», σημαίνει τὸν πολὺ ἐκδέροντα καὶ μεταφορικῶς βασανίζοντα τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην βασίζεται ἐπὶ τῆς γραφῆς τῶν χειρογράφων «βούδορα πάντα», ἦτοι προπαροξυτόνως, ἐπὶ τῆς σκέψεως ὅτι τὰ ψύχη τοῦ Ἰανουαρίου (Ληγιῶνος) δὲν εἶναι περισσότερον ὀδυνηρὰ εἰς τοὺς βοῦς, ἀπ' ὅ,τι εἶναι εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἄλλα ζῷα καὶ διότι δὲν δικαιολογεῖται ἡ σημασία ἐκδέρου ἢ βασανίζω βοῦς ἀκρωτηρίου τινὸς ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος, ὅπερ ἔφερε τὸ ὄνομα Βούδορον. Κατὰ Εὐστάθιον τὸν Θεσσαλονίκης ὅμως (Παρεκβολαί, 117, 549) τὸ πρῶτον συνθετικὸν εἶναι βοῦς, διότι κατ' αὐτὸν ὁ Ἡσίοδος, ἤθελε διὰ τῶν βοῶν νὰ δηλώσῃ πάντα τὰ ζῷα. Ἡ αὐτὴ ἐξήγησις δίδεται καὶ εἰς τὰ προαναφερθέντα δύο λεξικά τῆς λέξεως «βουδόρος», παροξυτόνως ὅμως ἐκεῖ διδομένης. Παροξυτόνως καὶ μὲ τὴν κυριολεκτικὴν σημασίαν, τοῦ ἐκδέρειν τοὺς βοῦς, ἀναφέρεται ἡ λέξις ὑπὸ τοῦ Φαβρίου (97,7) «μαχαίραις βουδόροις νεοσμῆκτοις», εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου «βουδόρω = μοχλῶ, ᾧ βοῦς δέρουσι, ἀσκῶ.» καὶ εἰς τὸ λεξικὸν τοῦ Σουΐδα «βουδόρω νόμω = ἐπὶ τῶν ἀξίων οὕτω δέρεσθαι ὡς οἱ βόες». Σήμερον ἀπαντοῦν καὶ οἱ δύο τύποι προπαροξυτόνως, ὡς ἀγούδορας, ἀγούδιουρας, καὶ παροξυτόνως γουδοῦρι, γ'δοῦρι, φουδοῦρα. Τὸ τελευταῖον μάλιστα ἀναφέρεται εἰς τὸ ὑπέρικον τὸ ἐμπετρόφυλλον (Hypericum empetrifolium Wild.), ὅπερ ἔχει παρομοίας μὲν, ἀλλ' ἐλαφροτέρας μορφῆς ιδιότητας. Οἰονδήποτε ἐκ τῶν δύο καὶ ἂν εἶναι τὸ πρῶτον συνθετικὸν βου ἢ βοῦς, ἡ σημασία τοῦ ἀγούδορα εἶναι φυτοῦ πολὺ βασανίζοντος τὰ ζῷα γενικῶς, ὡς ἀκριβῶς λέγομεν διὰ τὸν μῆνα Μάρτιον, ὃν ἀποκαλοῦμεν «γδάρινον» καὶ διὰ τὸν ἀέρα, ὅστις «ξυρίζει» τοὺς ἀνθρώπους.

Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ λέξις ἀγούδορας, ἴσως ἀπὸ παλαιότητας ἐποχῆς πανελληνίως ἐσήμαινε τὸ φυτὸν ὑπέρικον τὸ οὔλον, ὅπερ συνηντήσαμεν ἐπίσης εἰς ἄλλας περιφερείας τῆς νήσου ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα ἀγούδορας ἢ ἀγούδιουρας, π. χ. εἰς χωρίον Σκόπελον, καὶ ὅτι ἡ ἀρχαία ὀνομασία τῆς ἀζαλέας εἰς Λέσβον ἦτο εὐώνυμος, ἔπεται ὅτι αὕτη ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀγούδιουρας μεταγενεστέρως κατὰ σημασιολογικὴν ἐπέκτασιν, λόγῳ παρεμφερῶν δηλητηριωδῶν ιδιοτήτων, ἐκ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος ἀγούδορας τοῦ ὑπέρικου τοῦ οὔλου, λησμονηθέντος ἢ ἐξαφανισθέντος τοῦ παλαιότερου ὀνόματος λόγῳ μετακινήσεως ἢ καταστροφῆς τῶν κατοίκων τῆς λίαν μικρᾶς περιφερείας, ἐφ' ἧς ἐφύετο ἐπὶ Θεοφράστου καὶ φύεται ἀκόμη καὶ σήμερον τὸ φυτόν.

Ἡ μετατροπὴ τῆς ἀρχικῆς ὀνομασίας βούδορος ἢ βουδόρος εἰς τὰς σημερινὰς ἀγούδορας, γούδορας, γουδοῦρι, ἀγούδιουρας κλ. εἶναι νοητὴ. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον ἐκ τοῦ βοῖμαστος (εἶδος σταφυλῆς), λέξεως, ἥτις ἔφθασε τοῦλάχισ-

στον μέγρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, προῆλθεν ἡ σημερινὴ λέξις *γούμαστος* ἢ *ἀγούμαστος*. (Ἴδὲ Λεξικὸν νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης 1. c.).

Κατὰ τὴν γνώμην ὅμως τοῦ μακαρίτου πατρὸς τοῦ συγγραφέως Κωνσταντίνου Παπαϊωάννου¹, φιλολόγου, γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ Μέσης ἐκπαιδεύσεως, γνώμην, ἣν ὁ συγγραφεὺς μᾶλλον ἀσπάζεται, τὸ πρῶτον συνθετικὸν τῆς σημερινῆς ὀνομασίας «*ἀγούγδιουρας*» τοῦ ροδόδενδρου τῆς Λέσβου πιθανώτερον προῆλθεν ἐκ τοῦ *αἰγοδόρος* καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ *βουδόρος*, καθ' ὅσον, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ θάμνος οὗτος εἶναι περισσότερο βλαπτικὸς εἰς τὰς αἴγας, ἀφοῦ ἄλλως τε τούτου ἕνεκα καὶ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν (ἐν Ἡρακλείᾳ τῆ Ποντικῇ) ὀνομάσθη «*αἰγόμεθρον*».

Κατὰ τὸν ἀείμνηστον πατέρα τοῦ συγγραφέως πιθανώτατα ἀρχικῶς συνυπῆρχον ἀμφοτέραι αἱ λέξεις *βουδόρος* καὶ (*αἰ*)*γοδόρος*, ἐξ ὧν προῆλθον τὰ *βουδοῖρι* καὶ (*αἰ*)*γοδοῖρι*. Τὸ *βουδοῖρι* κατ' ἀφομοίωσιν ἐλέχθη *βουδοῦρι*, κατ' ἐπίδρασιν δὲ τοῦ *βουδοῦρι* ἐλέχθη ἀντὶ *γοδοῖρι* *γουδοῦρι*, ἀφοῦ ἐλέγοντο ἀμφοτέρω (βουδοῦρι καὶ γουδοῖρι). Ἔνεκα ἐπίσης τῆς συνυπάρξεως ἀμφοτέρων ἐγένετο ἡ ἐναλλαγὴ τοῦ β καὶ γ καὶ ἐκ τοῦ *γουδοῦρι* ἐγένετο *βουδοῦρι*.

Ἡ μόνη δυσκολία τῆς ἀναγωγῆς τοῦ *ἀγούγδιουρα* εἰς τὸ *αἰγοδόρος* εἶναι ὅτι ἡ λέξις αὕτη φέρεται μὲν παρ' Ὀππιανῶ (Ἀλιευτικά, 5, 356) ὑπὸ τὸν τύπον *αἰγόδωρος* ἄπαξ, ἀλλὰ μὲ σημασίαν διάφορον, ἦτοι ὁ ἐκ δορᾶς αἰγὸς κατασκευασμένος. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ὑπῆρχεν ὁ τύπος *αἰγοδόρος*, ὡς δεικνύει ἡ παρουσία τοῦ συνωνύμου *αἰγόμεθρον*, ἀλλὰ νὰ μὴ παρεδόθη γραπτῶς.

R É S U M É

Dans l'île de Lesbos (Egée) l'auteur a prouvé pour la première fois des petits peuplements de rhododendrons (*Rhododendron luteum* Sweet = *Rh. flavum* G. Don = *Azalea pontica* L.). Il décrit la répartition géographique, les associations, le sol et le climat. Certaines observations phénologiques sont données, ainsi que les propriétés toxiques de cet arbrisseau et son emploi par les habitants.

Il donne l'étymologie jusqu'ici inconnue de la dénomination commune «*ἀγούγδιουρας*». Il confirme définitivement l'ancienne dénomination «*αἰγόμεθρος*» de l'arbrisseau du Pont (en Asie Mineure) et «*εἰδώνυμος*» à Lesbos. Il montre que la description de cette plante par Théophraste et Pline est exacte, quoique certains auteurs soutiennent qu'elle est confuse. Malgré l'opinion aujourd'hui largement répandue que la dénomination parmi les anciens

¹ Ἡ ἐτυμολογία αὕτη ὑπεδείχθη εἰς ἐμὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1950, ἦτοι δύο μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς μου, ὁπότε εἶχεν ἤδη δημοσιευθῆ εἰς τὸ περιοδικὸν *Δάσος* ἡ πρώτη πιθανὴ ἐτυμολογία τῆς λέξεως *ἀγούγδιουρας*.

de *Evonymus europaeus* L. était «εὐώνυμος», s'est démontrée inadéquate, on a prouvé qu'elle nommait en réalité «τετραγωνία», nom qui est donné maintenant d'une manière erronée à *Evonymus latifolius* L.

Enfin il donne certains traits concernant la valeur esthétique et forestière de cet arbrisseau.